Névtani Értesìtő, nr 33, red. Tamás Farkas, Budapest 2011, 368 s.

W r. 2011 ukazał się 33 numer budapeszteńskiego „Biuletynu Onomastycznego" [Névtani Értesítő] (por. rec. Onomastica LIV, s. 347).

Omawiane czasopismo składa się z czterech części, obejmujących: artykuły i studia (s. 9–174), życie naukowe (s. 175–281), przegląd wydawnictw książkowych (s. 283–336) oraz czasopism (s. 337–352). Biuletyn zamykają dwa wspomnienia poświęcone zmarłym językoznawcom węgierskim: Lorándowi Benkő (s. 353–359) oraz László Vinczemu (s. 361–362).

Część pierwsza składa się z 14 artykułów dotyczących zarówno historycznej, jak i współczesnej onomastyki węgierskiej, w tym także kwestii przekładu.

Artykuły poświęcone onomastyce diachronicznej otwiera szkic Rudolfa Szentgyörgyiego „A Tihanyi alapítólevél személynevei I. Középkori okleveleink teonimái" (Nazwy osobowe zawarte w akcie erekcyjnym opactwa w Tihany. I. Teonimy w średniowiecznych dokumentach węgierskich, s. 9–28). Podstawę analizy stanowi łaciński dokument z 1055 r., zawierający głównie teonimy oraz zlatynizowane imiona węgierskie. Tego typu dokumenty średniowieczne — jak podkreśla autor — wywarły wpływ na kształtowanie się węgierskiej konwencji nazewniczej i języka węgierskiego w ogóle.

Artykuł Évy Láncz „A tulajdonságra utaló családnevek kognitív nyelvészeti megközelítésben" (Nazwiska o charakterze przezwiskowym w ujęciu kognitywnym, s. 29–38) jest próbą zaadaptowania narzędzi językoznawstwa kognitywnego do badań onomastycznych. W swej analizie semantycznej autorka dowodzi, że na powstanie nazwisk miały wpływ różne cechy zewnętrzne, np.: części ciała, ich wielkość, kolor itp., co odzwierciedlają antroponimy typu *Kopasz* (: *kopasz* ʻłysy'), *Púp* (: *púp* ʻgarb'), *Görbe* (: *görbe* ʻkrzywy').

Zoltán Megyeri-Pálffi w eseju „Egyes rendi jogintézmenyek hatása a nemesi családnévviselésre" (Wpływ niektórych prawnych instytucji stanowych na szlacheckie nazwiska rodowe, s. 39–48) ukazuje proces formowania się węgierskiego systemu nazwisk w średniowieczu, kiedy to kształtował się europejski system dwuskładnikowy, zawierający nazwisko i imię. Miały na to wpływ instytucje prawne, wypierające dawne węgierskie nazwy osobowe. Za czasów panowania dynastii Arpadów istniał już system dwuelementowy, który objął najpierw nazwiska szlacheckie (XIV w.), a następnie chłopskie (XV w.).

Onomastyce historycznej poświęcił swój szkic „Családnevek művelődéstörténeti és nyelvészeti tanuságtétele" (Nazwiska jako świadectwo historii kultury i języka węgierskiego, s. 49–58) także László Bura. Przedmiotem badań są łacińskie dokumenty rzymskokatolickiego gimnazjum i liceum w miejscowości Szatmárnémeti z lat 1807–1852. Autor przeprowadza charakterystykę uczniów tych szkół pod względem narodowościowym, a następnie poddaje analizie semantycznej nazwiska zawarte w dokumentach. Badane przez niego materiały wskazują na migracje ludności, kwestie związane z tożsamością narodową, a także na rolę języka węgierskiego, który — jak stwierdza autor — miał wówczas uprzywilejowaną pozycję.

Péter Trunki w artykule „A moldvai Forrófalva és környéke családnevei a 17–18 században" (Nazwiska rodowe w XVII i XVIII wieku w miejscowości Farrófalva i okolicy w Mołdawii, s. 59–70) analizuje nazwiska węgierskich Czangów. Opierając się na trzech źródłach pochodzących od misjonarzy katolickich z XVII w. (Bandinusa i Bernardina Silvestriego) oraz miejscowego duchownego z XVIII w. (Aloysiusa Maffei), bada nazwiska przesiedlonych z Siedmiogrodu do Mołdawii Węgrów — Czangów. Analizowane nazwiska odzwierciedlają węgierską przynależność językową i etniczną ich nosicieli, np.: *Fekete* (: *fekete* ʻczarny', *Dobos* (: dobos ʻdobosz'), *Szabó* (: *szabó* ʻkrawiec').

Lajos Mizser w krótkim szkicu „Rakamaz régi német családnevei" (Dawne niemieckie nazwiska w miejscowości Rakamaz, s. 71–75) poddaje analizie semantycznej 134 nazwiska niemieckie w miejscowości Rakamaz, położonej w województwie Szabolcs-Szatmár-Bereg. Osadnicy niemieccy — jak stwierdza autor — przybyli tam trzema falami w latach 1729––1734. Była to ludność wyznania rzymskokatolickiego, wywodząca się z różnych części Niemiec, o czym świadczą warianty fonetyczne nazwisk, np.: *Berger — Perger*, *Brül — Prill*.

Réka Kocsis w artykule „Személynévhasználat a magyar halottsiratókban" (Użycie imion i nazwisk w węgierskich pieśniach żałobnych, s. 113–119) przedstawia konwencje używania imion, rzadziej nazwisk, w węgierskich pieśniach żałobnych. Bazę materiałową stanowi piąty tom dzieła Sándora Solymossyego „A magyar népzene tára" (Zbiór węgierskich pieśni ludowych), skąd autorka wyekscerpowała łącznie 199 różnego rodzaju tekstów. Tradycja tych pieśni sięga XI w. i obejmowała niegdyś obszar całego kraju; na początku XX w. żywa była jedynie wśród mieszkańców wsi.

Esej Ágnes Tamás „Némzetiségi szereplők neveinek összehasonlító elemzése bécsi és magyar élclapokban" (Analiza porównawcza imion i nazwisk osób reprezentujących mniejszości narodowe w wiedeńskich i węgierskich pismach satyrycznych, s. 121–131) stanowi kontynuację wcześniejszych rozważań nad wieloetnicznością monarchii austro-węgierskiej. Podstawę analizy stanowią dwa pisma węgierskie: „Üstökös" oraz „Borsszem Jankó", a także jedno austriackie — „Figaro" (red. Karl Sitter, wyd. od 1857 r.). Autorka bada okres od początku lat sześćdziesiątych do końca lat dziewięćdziesiątych XIX w. W latach sześćdziesiątych zarówno w pismach węgierskich, jak i w magazynie austriackim tematem satyry były głównie imiona i nazwiska żydowskie oraz czeskie, w późniejszych latach nastąpiło natomiast większe zróżnicowanie narodowościowe. W latach dziewięćdziesiątych pisma węgierskie ośmieszały głównie Żydów oraz Romów, magazyn wiedeński — Żydów oraz — choć w znacznie mniejszym stopniu — Polaków. Sztucznie utworzone imiona i nazwiska ludności żydowskiej stawały się z czasem źródłem stereotypów, a w konsekwencji także konfliktów społecznych.

Onomastyki literackiej dotyczy szkic Réki Hertelendy „Fordítói kihivások és megoldások a magyar nyelvű „Harry Potter" — kötetekben" (Wyzwania i rozwiązania tłumacza węgier-

skiej wersji „Harry'ego Pottera", s. 133–145), w którym autorka dokonuje analizy 480 nazw własnych wyekscerpowanych z siedmiu tomów węgierskojęzycznej wersji „Harry'ego Pottera". Są to zarówno nazwy autentyczne, jak i fikcyjne, nazwy o znaczeniu neutralnym i nacechowane, często hipokorystyka bądź przezwiska. Autorka podkreśla, że w oryginale istotną rolę odgrywa rytm wewnętrzny, humor, gra słów, i wskazuje, z jak wieloma problemami boryka się tłumacz — często stosuje kalki, niejednokrotnie dokonuje jednak zmiany nazwy, czemu towarzyszy zanik jej pierwotnego znaczenia.

Zagadnieniom przekładu poświęcił swój artykuł także Mariann Slíz („A név szerepe Salman Rushdie «Hárún és Mesék tengere» című művében" — Rola imion i nazwisk w utworze Salmana Rushdiego „Harun i morze opowieści", s. 147–154). Autor pokazuje, jak funkcjonują nazwy własne, zwłaszcza homonimiczne, w węgierskojęzycznej wersji powieści w porównaniu z oryginałem oraz przedstawia związki onomastyki z przekładem.

Mechanizm deproprializacji chrematonimów przedstawia Péter Szalai w obszernym artykule „A védjegyek köznevesüléséről" (O apelatywizacji firmowych znaków zastrzeżonych, s. 155–174). Omawiane przez autora zjawisko dotyczy zarówno nazw marek węgierskich, np.: *Túró* : *túró* 'twaróg', jak i obcych, np.: *Gillette* : *zsilett* 'żyletka'.

Część rocznika poświęconą toponimii otwiera obszerny artykuł Anity Rácz „Az ómagyar kori településnevekben előforduló 'német' jelentésű lexémák nyelvföldrajzi vizsgálata" (Analiza geolingwistyczna leksemów o znaczeniu 'niemiecki' w nazwach miejscowości w okresie starowęgierskim, s. 77–91), dotyczący ojkonimów, które zawierają odetniczne człony *német*//*németi* 'niemiecki' bądź *szász* 'saksoński'. Nazwy te wiążą się z osadnictwem niemieckim na terenie Karpat i sięgają X–XII w. Autorka odnotowała łącznie 107 nazw osad zawierających człony odetniczne *német*//*németi*, np.: *Némethét*, *Németújvár*, *Nagynémeti*, oraz 52 osady z członem *szász*, np.: *Alsószász*, *Beregszász*, *Szászfenes*. Kilka uwag poświęciła ponadto preferencjom i modelom nazewniczym w średniowieczu.

Erzsébet Györffy w szkicu „A szleng helynevek névrendszertani helyéről" (O miejscu slangowych nazw miejscowych w systemie nazewniczym, s. 93–99) analizuje użycie nieoficjalnych toponimów w języku mówionym i próbuje określić ich miejsce w węgierskim systemie toponimicznym. Częstymi zabiegami stosowanymi w slangu — jak dowodzi autorka — są ucięcia, elipsy, redukcje oraz skróty, np.: *Hajdúszoboszló* > *Szoboszló*, *Kisújszállás* > *Kisúj*, na co ma wpływ ekonomia językowa. Nazwy te, z jednej strony, wyrażają subiektywne odczucia i emocje wobec określonych miejscowości, z drugiej natomiast — odzwierciedlają kreatywność użytkowników języka oraz grę i zabawę językową.

Artykuł Krisztiny Szabó „A Pécs környéki szénbányászat épített környezetének nevei" (Nazwy miejscowości położonych wokół kopalni węgla w okolicach miasta Pécs, s. 101–111) przynosi interesującą analizę funkcjonalno-semantyczną nazw szybów, sztolni oraz osad górniczych. Z wywodów autorki wynika, że istotną rolę w nazewnictwie obiektów związanych z górnictwem odgrywały szyby, ich nazwy motywowały bowiem zarówno nazwy sztolni, jak i osad górniczych. Kopalnie te powstawały zwłaszcza po r. 1848 i — ze względów historycznych — często miały nazwy niemieckie. W późniejszym okresie, głównie po pierwszej wojnie światowej, zastąpiono je nazwami węgierskimi.

Druga część periodyku zawiera m.in. omówienia dwu powstających opracowań: „Historycznego atlasu nazwisk węgierskich" („A történeti magyar családnévatlasz") oraz „Atlasu współczesnych nazwisk węgierskich" („A mai magyar családnévatlasz"), porusza kwestie terminologiczne oraz problemy etymologiczne nazewnictwa mordwińskiego. W części tej zamieszczono także odpowiedzi na recenzje, sprawozdanie z XXIV Międzynarodowego Kon-

gresu Onomastycznego, który się odbył w 2011 r. w Barcelonie, oraz — zgodnie z konwencją czasopisma — wykaz prac doktorskich (wraz z krótkimi streszczeniami) z zakresu onomastyki, powstałych w różnych ośrodkach naukowych Węgier.

Trzecia część biuletynu obejmuje recenzje i omówienia 16 wydawnictw książkowych, zarówno węgierskich, jak i obcych, głównie niemieckojęzycznych (m.in.: R. Kohlheim, V. Kohlheim, „Familiennamen", Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich 2005; R. Kohlheim, V. Kohlheim, „Das große Vornamenlexikon, Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich 2007; A. Greule, „Etymologische Studien zu geographischen Namen in Europa. Ausgewählte Beiträge 1998–2006", Regensburg 2007). W części tej znajduje się także recenzja „Antroponimii Polski od XVI do końca XVIII wieku" (1–2, red. A. Cieślikowa, Kraków 2007–2009) pióra Pétera Pátrovicsa (s. 329 331). Autor zwraca szczególną uwagę na bogactwo materiału antroponimicznego zawartego w słowniku oraz wysoki poziom merytoryczny opracowania.

W końcowej części periodyku znajdują się recenzje ośmiu czasopism. Oprócz węgierskiego pisma „Helynévtöténeti Tanulmányok" (Studia z Dziejów Nazw Miejscowych) 5 (2010) są tu wyłącznie omówione czasopisma obcojęzyczne, m.in.: „Rivista Italiana di Onomastica" (16, 2010), „Acta Onomastica" 51 1–2 (2010), „Zunamen/Surnames" 5 (2010), oraz trzy pisma skandynawskie: „Studia Anthroponimica Scandinavica" 28 (2010), „Namn och Bygd 98 (2010), a także „Ortnamnssällskapets" I (2010). W grupie tej znajduje się także recenzja László S. Tótha poświęcona polskiemu czasopismu „Onomastica" 54 (2010).
„Névtani Értesítő" przynosi interesujące artykuły i studia z zakresu diachronicznej i synchronicznej onomastyki węgierskiej (także ugrofińskiej), obejmującej zarówno współczesny, jak i historyczny obszar Węgier, a także istotne informacje dotyczące powstających opracowań onomastycznych.

Wiesław Tomasz Stefańczyk

Uniwersytet Jagielloński
Wydział Polonistyki
ul. Gołębia 20
30–007 Kraków
e-mail: wieslaw.stefanczyk@uj.edu.pl